

Ware liefde zonder uniciteit: goede redenen voor romantische liefde

Frank Hindriks

ANTW 107 (1): 71–93

DOI: 10.1557/ANTW2015.1.HIND

Abstract

True Love Without Uniqueness: Good Reasons for Romantic Love

Love involves emotions, and emotions are things that happen to us. So how can love be true? Love can be true only if people can have reasons for loving someone. I explore the tension between these two thoughts and propose a way of resolving it. I argue that reasons for romantic love are not limited to the other person's properties, not even when relational properties such as a common sense of humour are included. A full-blown romantic relation provides relation-dependent reasons that derive from the values that are realized within the relationship. These include trust, vulnerability and intimacy. True love is justified in part by such relation-dependent reasons. How this is consistent with the emotional dimension of love becomes clear once it is appreciated that people can have reasons for the emotions they experience. As this is not always recognized, the mystery of love is sometimes overrated. I end by discussing whether true love must be unique in the sense of being limited to one particular person. I argue that true love need not be combined with the norms of monogamy, but is consistent with those of polyamory.

Keywords: romantic love, true love, relation-dependent reasons, polyamory

Bijna iedereen vindt liefde belangrijk. Maar wat is er nu zo belangrijk of waardevol aan liefde? Met liefde bedoel ik hier romantische liefde. Zoals ik verderop toelicht, bestaat romantische liefde uit een combinatie van lust en verbintenis en gaat die vaak gepaard met verliefdheid. De vraag naar de waarde van liefde die ik hier stel is van belang, omdat het antwoord op die vraag kan bijdragen aan het voortzetten of eventueel het afbreken van een

relatie. Daarom stel ik hier de vraag waarom iemand van een ander zou houden.

Die vraag naar redenen voor liefde speelt een belangrijke rol in het romantische ideaal van de ware liefde. Als Anne de ware liefde is van Alex, dan is hij of zij de enige waar Alex echt van kan houden. Dit idee kan worden uitgewerkt in termen van redenen. De balans van redenen spreekt bij ware liefde overduidelijk in het voordeel van houden van die ene persoon. Dit is een liefdesideaal dat in sommige vormen onhaalbaar is en naïef. Maar juist omdat het zo extreem is, kan het goed gebruikt worden om zo scherp mogelijk in beeld te krijgen wat voor redenen er zijn om iemand lief te hebben.

Mijn uiteindelijke doel is echter om een idee van ware liefde te ontwikkelen zonder overdreven idealisme. In de loop van dit artikel laat ik dan ook het idee los dat ware liefde unieke liefde is. In plaats daarvan ben ik op zoek naar goede redenen om lief te hebben los van de claim van uniciteit. Ik beargumenteer dat de redenen waarop ware liefde is gebaseerd samenhangen met waarden die een relatie waardevol maken. De stelling die ik verdedig is dat ware liefde waardevolle liefde is. De waarden die centraal staan bij liefde betreffen de verbinding die mensen die een geslaagde liefdesrelatie met elkaar aangaan. Vanwege het belang van dergelijke verbindingswaarden noem ik mijn benadering 'de verbindingsconceptie van ware liefde'.

Ik verdedig de verbindingsconceptie in twee stappen. De eerste betreft de redenen en waarden van de liefde. Ik ga daarbij in op de vraag in hoeverre iemand die echt van iemand houdt die redenen expliciet moet kunnen maken. Deze vraag leidt tot wat ik 'de liefdesparadox' noem. Als Alex Anne als zijn ware liefde beschouwt, dan is het aannemelijk dat hij die redenen ook expliciet kan maken. Anders is zijn bewering gratis. In paragraaf 1 werk ik een argument uit dat moet aantonen dat de redenen van de liefde transparant zouden moeten zijn. Tegelijkertijd is er veel voor te zeggen dat de liefde ongrijpbaar is en niet in woorden en argumenten is te vangen. Als Alex al zijn of haar redenen om van iemand te houden uiteen kan zetten verdenken we hem er al snel van te rationeel te zijn, of zelfs te calculerend. Maar de liefde is toch eerder onbaatzuchtig en emotioneel? En de redenen van het hart zijn toch ondoorgrondelijk? Deze twee intuïties zijn tegenstrijdig en vormen daarom een paradox. De liefde kan niet tegelijkertijd transparant en mysterieus zijn.

Mijn stelling dat ware liefde waardevolle liefde is, zo beargumenteer ik in paragraaf 2, biedt een oplossing voor deze liefdesparadox. De verbindingsconceptie die ik vervolgens uitwerk roept echter een prangende vraag

op. Zoals gezegd laat ik de uniciteit van ware liefde los wat betekent dat ware liefde geen unieke liefde hoeft te zijn. Mensen kunnen namelijk allerlei goede redenen hebben om van uiteenlopende mensen te houden. Dit roept echter de vraag op of een duurzame relatie wel te combineren is met actie ondernemen in reactie op een dergelijke veelheid aan redenen. De tweede stap die ik in dit artikel dan ook zet is het bespreken van polyamorie, het liefdesideaal dat zich richt op het in alle openheid aangaan van meerdere romantische liefdesrelaties. Polyamorie vormt dan ook een onderbouwing van het idee van ware liefde zonder uniciteit (paragraaf 3). Dat is mogelijk, zo concludeer ik, omdat ware liefdes liefdesrelaties betreffen waarin een aantal verbindingswaarden tot op hoge mate worden gerealiseerd.

1 De liefdesparadox

1.1 Mythe

Liefde als verbintenis betreft een emotionele band. In zijn *Symposium* legt Plato de komedieschrijver Aristophanes een mythe in de mond met als uitgangspunt dat ieder mens ooit fysiek aan een ander verbonden was. We waren wezens met vier armen en vier benen. Omdat we de woede van de goden op ons haalden is elk mens in tweeën gesplitst. Daarom is iedereen op zoek naar iemand die letterlijk zijn of haar wederhelft was. Het klinkt wat prozaïsch om te beweren dat je op zoek bent naar iemand aan wie je vast zat. Iets romantischer is de stelling dat beide partners zielsverwanten van elkaar zijn. Volgens een romantische en misschien wat vrije interpretatie van de mythe verlangen zij juist naar een emotionele hereniging.

In deze mythe zit een visie over ware liefde verwerkt: iemand beschouwt iemand anders terecht als zijn of haar geliefde als zij de unieke en historisch bepaalde verwantschap met elkaar hebben die net is beschreven. Deze twee mensen vormden ooit een perfecte fysieke en emotionele eenheid. De geschiedenis die ze delen verklaart niet alleen waarom ze bij elkaar passen, maar biedt ook een rechtvaardiging voor het aangaan en continueren van een romantische relatie met de ander. Daar bestaan dan ook goede redenen voor. Die relatie kent wel een beperking. De eenwording kan namelijk niet helemaal voltooid worden, omdat twee mensen niet meer één organisme kunnen vormen. De romantische interpretatie leidt vervolgens tot de conclusie dat daarom het verlangen naar heelheid nooit volledig vervuld kan worden. Naast de verklaring en rechtvaardiging

van de relatie, biedt deze mythe dan ook een metafoer om de onvolmaaktheid van menselijke liefde verklaren. Dat maakt haar zo krachtig als visie over ware liefde.

Deze visie is echter gebaseerd op een mythe en vormt geen door feiten gestaafde theorie. In dit artikel presenteer ik een theorie van ware liefde. Al is die minder beeldend dan de mythe van Aristophanes, zij geeft wel een betere basis voor het idee dat er goede redenen kunnen zijn om van iemand te houden. Ik laat het idee los dat er voor iedereen slechts één geschikte partner is. Daar staat tegenover dat ik uitleg wat voor redenen mensen hebben om van iemand te blijven houden. De theorie is dan ook direct relevant voor de duurzaamheid van liefdesrelaties met een of meerdere partners.

1.2 Wetenschap

Een goede filosofische theorie over de liefde is gebaat bij wetenschappelijke inzichten. Tegelijkertijd is een brede uiteenzetting van wetenschappelijke theorieën hier niet op haar plaats. Ik beperk mij dan ook voor de doeleinden van dit artikel tot één specifieke en vooraanstaande theorie over liefde, die van Helen Fisher (2004). Volgens Fisher heeft romantische liefde drie componenten: verliefdheid, lust en verbinding.

Als iemand verliefd is op iemand, gaat bijna al zijn of haar aandacht uit naar die ene persoon en heeft hij of zij weinig oog voor anderen. Een verliefd iemand is bijna obsessief met de ander bezig en vergroot zijn of haar positieve eigenschappen uit. Er komen sterke emoties kijken bij verliefdheid, soms ook grote stemmingswisselingen. En een verliefd persoon heeft vaak veel energie. Verder verlangt een verliefd persoon naar een emotionele en seksuele band met degene waar hij of zij verliefd op is.

Fisher ziet zowel lust als verbinding als belangrijke menselijke drijfveren. Lust is een oerdrift die motiveert om een seksuele eenwording na te streven. Romantische gevoelens van verliefdheid stimuleren lust, maar lust gaat niet per se gepaard met verliefdheid. Verbinding, de derde component van romantische liefde, motiveert mensen om veel bij elkaar te zijn en gevoelsmatig een eenheid te vormen. Daar horen gevoelens van vertrouwen en tevredenheid bij. Door de tijd heen ontwikkelen liefdespartners een hechtere band. Dat gaat vaak gepaard met een afname aan romantische gevoelens en lust. Merk op dat Fisher de Engelse term *attachment* gebruikt, die ook vertaald kan worden als 'affectie' of 'gehechtheid'. Verder op gebruik ik juist de term 'verbinding', omdat die ook gebruikt kan worden in een bredere betekenis om de waarde van liefde te verhelderen.

Fisher laat zien dat bij alle drie de componenten van liefde specifieke

hormonen horen. Dopamine en norepinephrine spelen een centrale rol bij verliefdheid, testosteron bij lust en oxytocine en vasopressine bij verbintenis. Deze hormonen verklaren ook in belangrijke mate het bij de desbetreffende component horende gedrag. Met het noemen van deze specifieke hormonen en het achterwege laten van allerlei complicerende factoren loop ik het risico associaties met biologische of neurologische reducties op te roepen die geen ruimte laten voor redenen of waarden. Een theorie als die van Fisher is echter prima te combineren met een filosofisch ethische analyse. Wetenschappelijke inzichten helpen met name om met beide voeten op de grond te blijven staan en bieden een basis om een overdreven beroep op het mysterie van de liefde te verwerpen. Een eventuele zielsverwantschap die twee mensen ervaren kan bijvoorbeeld niet helemaal los gezien worden van de werking van hormonen.

Om Fishers theorie te combineren met inzichten over redenen en waarden moet haar definitie van liefde wel worden losgelaten. Fisher (2004: 51) definieert romantische liefde als een hormonaal bepaald gevoel. Ze karakteriseert het ook als een behoefte (ibid.: 75). Gevoelens en behoeften spelen natuurlijk een belangrijke rol bij liefde. Maar liefde kan daar niet aan gelijkgesteld worden. In paragraaf 2 beargumenteer ik dat een volwaardige liefdesrelatie waardevol is omdat ze allerlei verbindingswaarden realiseert zoals vertrouwen, kwetsbaarheid en intimiteit. In combinatie met bestaande wetenschappelijke bevindingen biedt dit filosofische inzicht een goede basis voor een begrip van ware liefde.

1.3 Transparantie versus mysterie

Tegen de achtergrond van deze wetenschappelijke theorie over de liefde ontwikkel ik een filosofisch antwoord op de vraag naar het waarom van de liefde. Daarbij staan twee vragen centraal. Waarom is liefde belangrijk? En waarom zou iemand een specifieke persoon liefhebben?

Het idee dat er redenen zijn voor de liefde lijkt op het eerste gezicht heel aannemelijk. Het klinkt vreemd om te zeggen dat het een kwestie van willekeur is dat iemand een relatie met de een aangaat en niet met de ander. Redenen sluiten willekeur uit. Verder kan iemand terechte kritiek hebben op iemands partnerkeuze (Kolodny 2003: 137). Deze observaties zijn nauw verbonden met ons begrip van ware liefde. Stel dat Alex beweert in Anne de ware te hebben gevonden. Wat zou het dan kunnen betekenen dat hij of zij de ware is voor Alex? Anne kan niet waar zijn in de letterlijke zin van het woord, omdat waarheid betrekking heeft op uitspraken, zinnen of proposities. 'Waar' kan echter ook 'terecht' betekenen. En als het terecht is dat Alex van Anne houdt, dan heeft hij daar goede redenen voor.¹

Deze argumentatie laat zien dat, als er zoiets is als ware liefde, er goede redenen zijn om van bepaalde personen te houden. De bewering dat Anne de ware liefde is van Alex roept dan ook de vraag op naar die redenen. Iemand die een bewering doet, moet die aannemelijk kunnen maken. Alex moet dan ook redenen kunnen geven die erop wijzen dat hij inderdaad goede, misschien zelfs overweldigende redenen heeft om van Anne te houden.² Dit impliceert vervolgens dat liefde *transparant* is in die zin dat mensen die van elkaar houden weten waarom ze dat doen. Zij kunnen redenen geven die hun liefdesrelatie rechtvaardigen.

Tegelijkertijd is er ook veel voor te zeggen dat het juist onmogelijk is redenen te geven voor een liefdesrelatie. Een overweging die het geven van redenen voor liefde problematiseert is dat mensen niet besluiten om van iemand te gaan houden op basis van wat daar voor en tegen pleit (Kolodny 2003: 137-38). De gedachte waar het hier om gaat strekt echter verder dan dit. De suggestie is dat de liefde niet kan worden verklaard of begrepen. De redenen van het hart zijn toch ondoorgrondelijk? Daarmee is elke poging liefde te rechtvaardigen gedoemd te mislukken.

Deze gedacht ontleent kracht aan het idee dat liefde met emoties te maken heeft en daarom niet in redenen te vangen is. Met het geven van redenen voor iets wordt het gerationaliseerd, verlaagd tot iets kils en berekenends. Iemand doet liefde onrecht door het te rationaliseren, omdat liefde een emotionele kwestie is en geen rationele. Als Alex alle redenen waarom hij zich met Anne verbindt uiteen kan zetten, dan gaat het niet om een oprechte liefdesverbintenis. Als hij echt van Anne houdt, dan weet hij dat zijn liefde voor hem of haar niet in woorden is te vangen. De onderliggende claim is dat emotie tegenover ratio staat. Juist omdat de liefde een kwestie van emotie is, heeft zij iets onverklaarbaars en daarmee iets *mysterieus*.

Merk op dat beide gedachtegangen goed te combineren zijn met het idee dat ware liefde unieke liefde is. Het mysterie wordt alleen maar groter als liefde zich slechts tussen een uniek koppel kan afspelen. Als de zogenaamde 'klik' die mensen soms zeggen te hebben uniek moet zijn, dan wordt het nog aannemelijker dat de liefde onverklaarbaar is. De tweede gedachtegang van transparante redenen kan een beroep doen op de connotatie van uniciteit die 'waar' heeft. Zo wordt er soms gesproken van 'de ware kerk', waarmee alle andere kerken worden afgedaan als onecht. De redenen die iemand denkt te hebben om bij een andere kerk te horen zijn geen goede redenen en berusten op illusies. Alle redenen wijzen richting die ene die de ware is.

Iemand die zich tot deze tweede gedachtegang beperkt, zal er veel aan

gelegen zijn om de mate waarin de wetenschap grip heeft op liefde te bagatelliseren. Want als de wetenschap de emoties kan verklaren, dan verwordt de liefde tot iets arbitrairs. Er zijn volgens zo iemand geen redenen voor emoties. Ook al ontkent zo iemand dat er redenen zijn om van iemand te houden, hij of zij zal niet zover willen gaan als te stellen dat liefde volledig willekeurig is. Vanwege het mysterie van de liefde moet een geliefde tenslotte speciaal zijn, zo niet uniek. De liefde heeft dan ook, volgens het tweede perspectief, een geheim ingrediënt waar de wetenschap geen grip op kan krijgen.

Samen vormen deze twee perspectieven de liefdesparadox. Het eerste maakt aannemelijk dat de liefde transparant is, het tweede dat ze mysterieus is. Deze twee beweringen kunnen echter niet allebei waar zijn. Omdat beide perspectieven plausibel zijn ontstaat er een probleem. Kennelijk staan de ideeën die veel mensen over liefde hebben op gespannen voet met elkaar. Er is dan ook veel aan gelegen om de paradox op te lossen.

De liefdesparadox is natuurlijk een typische filosofische puzzel. Maar dat betekent niet dat het een zuiver theoretische puzzel is zonder praktische relevantie. De paradox kan het best gezien worden als een filosofisch instrument om ons denken op scherp te zetten. Hoe groter de ontdekte spanning, hoe urgenter het wordt die op te lossen. In paragraaf 2 los ik de liefdesparadox op. Die oplossing vraagt van ons om verwarde of zelfs foutieve ideeën – met name die over de tegenstelling tussen emotie en ratio – op te geven. De theoretische opbrengst bestaat uit een beter begrip van wat liefde is. De praktische opbrengst komt aan bod in paragraaf 3 waar ik de normen en waarden van liefdesrelaties in het algemeen bespreek en polyamorie in het bijzonder.

2 Redenen voor de liefde en redenen van de liefde

In een poging de liefdesparadox op te lossen, bespreek ik twee bestaande theorieën over de liefde, de eigenschappentheorie en de verlangentheorie. De eigenschappentheorie maakt de redenen om van iemand te houden volledig transparant. Die bestaan namelijk uit de eigenschappen van die persoon. De verlangentheorie maakt van het houden van iemand een volstrekt mysterie, omdat liefde volgens die theorie bestaat uit verlangens waar geen redenen voor te geven zijn. Omdat geen van deze twee theorieën een oplossing biedt voor de liefdesparadox, ontwikkel ik in paragraaf 2.3 de verbindingstheorie. Volgens deze theorie kunnen mensen redenen heb-

ben om een verbintenis aan te gaan die zelf de waarde van hun relatie vergroot.

2.1 De eigenschappentheorie: redenen voor liefde

Als Anne aan Alex vraagt 'Waarom houd je van me?' ligt het voor de hand dat Alex een aantal aantrekkelijke eigenschappen van zijn partner noemt. Denk bijvoorbeeld aan Annes gevoel voor humor, zijn of haar zelfverzekerdheid of intelligentie. Volgens de eigenschappentheorie vormen dit soort eigenschappen redenen voor de liefde. Deze theorie wordt veel besproken (maar vaak alleen maar om die vervolgens te verwerpen; zie bijvoorbeeld Kolodny 2003: 138-41). In deze context is het de moeite waard om deze theorie te bespreken omdat die bij uitstek past bij de gedachte dat liefde transparant is. Verder bevat ze wellicht een deel van de waarheid over liefde. De gedachte dat iemands eigenschappen redenen kunnen vormen voor een ander om van die persoon te houden wordt op het eerste gezicht ondersteund door de praktijk. Als een begin van een antwoord op de gestelde vraag werkt het noemen van een aantal persoonlijke eigenschappen vaak wel.

Een reden die iets rechtvaardigt is een overweging die daar voor of tegen pleit. Volgens de eigenschappentheorie kunnen eigenschappen als gevoel voor humor, zelfverzekerdheid en intelligentie ervoor pleiten om van iemand te houden. Sommige eigenschappen zijn relationeel in die zin dat ze betrekking hebben op twee personen. Iemand kan het heel aantrekkelijk vinden hoe iemand naar hem of haar kijkt, terwijl de blik van die persoon anderen weinig of niets doet. En mensen kunnen elkaar zo goed kennen dat ze elkaars zinnen praktisch kunnen aanvullen. Een dergelijke relatie kun je niet met een willekeurig iemand opbouwen. Zowel niet-relatieve als relationele eigenschappen kunnen volgens de eigenschappentheorie redenen vormen om van iemand te houden.

Stel dat Alex van Anne houdt vanwege een aantal van zijn of haar eigenschappen. Dit wil nog niet zeggen dat hij die allemaal kan benoemen. Hij zal zich van een aantal daarvan bewust zijn, want praktisch iedereen kan er wel een paar noemen. Maar over andere eigenschappen zal hij goed moeten nadenken. Het ligt echter voor de hand dat, als de eigenschappentheorie klopt, iemand die reflectief is en goed in staat dingen expliciet te maken zich van meer aantrekkelijke eigenschappen bewust zal kunnen maken. Deze theorie ondersteunt dan ook de stelling dat redenen voor de liefde transparant zijn, of in elk geval transparant te maken zijn.

De theorie kampt echter met een aantal problemen (Kolodny 2003, Jollimore 2011, Smuts 2014). Een eerste probleem heeft te maken met het

feit dat het om (voor de betreffende persoon) aantrekkelijke eigenschappen zal gaan. Vanwege dergelijke eigenschappen is het plezierig om met zo iemand om te gaan. Zij verklaren dan ook zijn of haar aantrekkingskracht. Maar vormen die ook voldoende reden om een liefdesverbintenis met iemand te hebben? Wellicht niet. Als dat zo zou zijn, dan zou je namelijk ook reden hebben om van partner te switchen als een aantrekkelijker persoon zich aanbood. En van iemand die van partner wisselt omdat hij of zij een aantrekkelijker optie tegenkomt zeggen we dat die weinig van de liefde heeft begrepen. Partners zijn niet inwisselbaar (Smuts 2014).

Een tweede probleem is het tweelingenprobleem. Stel je voor dat de tweeling van je partner alle eigenschappen heeft die jij als basis beschouwt om van je partner te houden. De eigenschappentheorie impliceert dan dat je evenveel reden hebt om van die tweeling te houden. Maar als jij in iemands armen ligt wil je toch zeker weten dat je de juiste van de tweeling te pakken hebt (Kolodny 2003, Smuts 2014). Zowel het inwisselbaarheidsprobleem als het tweelingenprobleem laten zien dat 'ik houd van jou vanwege je eigenschappen' niet voldoet als antwoord op de vraag waarom je iemand lief hebt. Verder biedt deze theorie geen oplossing voor de liefdesparadox. Zij maakt de liefde namelijk dermate transparant, dat het onbegrijpelijk wordt waarom veel mensen die als mysterieus zien.

2.2 De verlangentheorie: redenen van liefde

Volgens de verlangentheorie van Harry Frankfurt (2004) zijn er geen redenen om van iemand te houden. Tegelijkertijd stelt Frankfurt dat de liefde redenen genereert. Er zijn dus geen redenen voor liefde, maar wel redenen van liefde. Hiermee bedoelt Frankfurt te zeggen dat houden van iemand niet op redenen is gebaseerd, maar wel redenen creëert, bijvoorbeeld om iets voor de ander te doen. De redenen die ontstaan komen voort uit de verlangens waar liefde uit bestaat. En de verlangens die bij liefde komen kijken zijn zelf niet te herleiden tot eigenschappen van de betreffende persoon die houden van die persoon rechtvaardigen.

Frankfurt ziet liefde als een complex van verlangens op verschillende niveaus. Een aantal verlangens heeft direct betrekking op de ander en op zijn of haar welzijn. Je verlangt dat het goed gaat met de ander en je bent ook bereid het een en ander te doen om daaraan bij te dragen. Andere redenen bevinden zich op een hoger niveau: het zijn zogenaamde tweede orde verlangens, wat betekent dat ze betrekking hebben op verlangens van het eerste type. Dit valt goed te illustreren aan de hand van roken. Iemand kan een sigaret willen opsteken maar tegelijk willen stoppen met roken. Dit tweede verlangen is van hogere orde omdat het eruit bestaat om het

eerste orde verlangen om te roken uit te willen schakelen zodat die geen invloed meer heeft op het gedrag van de betreffende persoon. Ook iemand die van een ander houdt zal soms voorrang willen geven (tweede orde) aan verlangens die betrekking hebben op hem of haar (eerste orde) en die daarmee verkiezen boven andere (eerste orde) verlangens, zoals een verlangen om met vrienden af te spreken of om te sporten. Frankfurt stelt hiermee dat onze verlangens hiërarchisch gestructureerd zijn op zo een manier dat we onze motivaties en daarmee ook onze belangen kunnen managen.

Een aansprekend voorbeeld van Bernard Williams (1981) maakt aannemelijk dat er redenen van liefde bestaan. Williams bespreekt een situatie waarin een man moet kiezen tussen het redden van zijn vrouw en het redden van een vreemde (1981: 18). Hij ziet het als uitermate problematisch als de man zich gaat afvragen, alsof hij een beargumenteerd antwoord nodig heeft, of het moreel toelaatbaar is om zijn vrouw te redden in plaats van de vreemde. (Ik ga ervan uit dat het Williams niet zozeer gaat om het feit dat hij met haar getrouwd is, maar dat hij van haar houdt.) Williams gebruikt dit voorbeeld dan ook om te illustreren dat de liefde als bron van redenen fungeert, ook zonder reflectie, en neemt daarmee eventuele twijfel daarover weg. Het feit dat Alex een liefdesrelatie met Anne heeft, geeft hem dus reden om hem of haar bij te staan op moeilijke momenten of tijdens zware periodes. Het onderliggende verlangen is dan dat het goed gaat met de ander.

De verlangentheorie kan het mysterieuze van de liefde verklaren. De liefde is mysterieus in die zin dat er geen redenen voor te geven zijn. Liefde is puur een kwestie van het hebben van bepaalde verlangens en die verlangens zijn niet zelf te beredeneren. Die verlangens zijn vaak wel te verklaren, bijvoorbeeld met behulp van de hormonen die een centrale rol spelen in Fischers theorie. Dopamine en norepinefrine kunnen verklaren waarom iemand verliefd is, wellicht in combinatie met eigenschappen van de persoon waar hij of zij verliefd op is. Maar een dergelijke verklaring biedt niet zonder meer een rechtvaardiging. Omdat Frankfurt ontkent dat er redenen voor de liefde zijn, moet hij ontkennen dat dit redenen zijn om van iemand te houden. Zijn theorie is daarom ook niet te verenigen met de eigenschappentheorie.

Kolodny (2003: 142-46) bekritiseert de verlangentheorie door het idee te bekritisieren dat een verlangen redenen van liefde kan geven terwijl het zelf helemaal niet op redenen is gebaseerd. Redenen worden niet door mensen uit het niets getoverd, maar hebben tenminste voor een deel te maken met de wereld buiten hen. Frankfurt maakt niet voldoende duidelijk hoe een

verlangen dat volgens hem volstrekt a-rationeel is, de basis kan vormen voor redenen. Tegelijkertijd zou een voorstander van de verlangentheorie kunnen zeggen: redenen creëren lijkt misschien een mirakel, maar dit mirakel is juist de essentie van de liefde. Dit sluit natuurlijk goed aan bij de gedachte dat de liefde mysterieus is.³

Maar de verlangentheorie kampt nog met een tweede probleem. Kolodny (2003: 135) beargumenteert dat iemand alle verlangens die een liefdespartner heeft voor iemand kan hebben zonder van die persoon te houden. Wellicht de beste voorbeelden van verlangens die bij liefde horen zijn de twee eerder genoemde: willen dat het goed gaat met de ander en daaraan bij willen dragen. Maar het is goed mogelijk, bijvoorbeeld, om onbaatzuchtig te verlangen dat het goed gaat met iemand zonder van die persoon te houden. Verlangens voldoen volgens hem dus niet voor de romantische liefde.⁴

Een daarmee samenhangend bezwaar is dat de verlangentheorie onvoldoende duidelijk maakt wat het verschil is tussen iemand leuk vinden en houden van die persoon. Als beide een kwestie van verlangen zijn, is het moeilijk te begrijpen hoe liefhebben zoveel dieper gaat dan leuk vinden (Helm 2013). Een verschil in intensiteit van verlangens kan dit tot op zekere hoogte verklaren, maar het verschil met romantische liefde zal verder blijken te gaan dan dat (zie paragraaf 2.3).

Het kernprobleem van de verlangentheorie is echter dat die geen oplossing biedt voor de liefdesparadox. Zij legt uit waarom de liefde een mysterie is zonder enige ruimte te laten voor het idee dat mensen redenen kunnen hebben om van iemand te houden.

2.3 De verbindingstheorie: relatieafhankelijke redenen

De verlangentheorie verwerpt het idee dat iemands eigenschappen van belang zijn voor de liefde volledig. Maar deze theorie lijkt toch wel een deel van de waarheid over liefde te bevatten. De tegenargumenten uit paragraaf 2.1 laten zien dat die eigenschappen, die vaak nauw samenhangen met aantrekkelijkheid, niet voldoen. Maar iemands aantrekkelijkheid biedt wel een eerste basis om aan die persoon te denken als potentiële liefdespartner. Het probleem van de eigenschappentheorie zou kunnen zijn dat die een te beperkte opvatting bevat over redenen voor de liefde. De vraag die ik nu dan ook stel is of er naast iemands eigenschappen nog andere redenen kunnen zijn om van iemand te houden.

Volgens de verbindingstheorie die ik hier presenteer vormen naast dergelijke eigenschappen ook relatieafhankelijke redenen een basis voor liefde. Relatieafhankelijke redenen zijn overwegingen die voor of tegen iets

pleiten en afhangen van het feit dat twee (of meer) mensen een relatie hebben en op een bepaalde manier met elkaar verbonden zijn. Merk op dat niet alle relationele eigenschappen relatieafhankelijk zijn. Hetzelfde gevoel voor humor hebben is een relationele eigenschap. Maar mensen kunnen een gevoel voor humor delen zonder dat ze een liefdesrelatie met elkaar hebben. Relatieafhankelijke redenen hangen daar juist wel vanaf (Kolodny 2003: 146-53).

De verlangentheorie ontkent dat het aangaan van een liefdesrelatie redengevend zou zijn. Dat het dit toch doet valt te begrijpen aan de hand van de waarde die binnen een relatie wordt gerealiseerd. Een liefdesrelatie genereert waarde vanwege de waarden die bij liefde kunnen komen kijken. Voorbeelden daarvan zijn vertrouwen, kwetsbaarheid en intimiteit. Alle drie bouw je op in een relatie. Het kost tijd voordat je een bepaald niveau van intimiteit en vertrouwen hebt ontwikkeld en voordat iemand zich kwetsbaar durft op te stellen. Dit leidt tot een verdieping van de band. De verbinding die groeit op basis van de verbintenis die je met elkaar bent aangegaan bepaalt in belangrijke mate de waarde van de liefdesrelatie. De waarde van de relatie die je opbouwt kan vervolgens de basis vormen van redenen voor het continueren van de liefdesrelatie.

Met dit laatste inzicht bieden de contouren van een oplossing van de liefdesparadox zich aan. Iemands eigenschappen vormen een relatief transparante basis voor de liefde. Zelfs als een verliefdheid op een vrij willekeurige manier tot stand is gekomen kunnen iemands eigenschappen redenen vormen de relatie voort te zetten.⁵ De relatieafhankelijke redenen die met de ontstane verbinding hebben te maken zijn moeilijker te begrijpen en verklaren dan ook voor een belangrijk deel waarom de liefde soms mysterieus lijkt. Ze zijn echter niet mysterieus op een manier die tot problemen leidt. Het idee dat de waarden die je realiseert binnen een relatie redenen geven om verder te gaan met die relatie is misschien wat ongrijpbaar, maar niet incoherent. Het vereist alleen enige uitleg om zo de juiste balans tussen transparantie en mysterie te vinden. Als die te geven is, dan is de liefdesparadox opgelost.

Om te laten zien dat de verbindingstheorie een overtuigende oplossing biedt, is het belangrijk verder toe te lichten hoe relatieafhankelijke redenen samenhangen met verbindingswaarden. Redenen die op de verbintenis te herleiden zijn, zijn met name redenen om een relatie te continueren. Voordat de relatie bestaat, is er nog geen band die redengevend kan zijn. Iemand kan misschien wel een inschatting maken van de mate waarin hij of zij met die specifieke persoon een intieme en kwetsbare vertrouwensrelatie kan opbouwen. Dat is alleen nog maar weinig concreet voordat je ook

daadwerkelijk een relatie hebt met die persoon. Een vertrouwensband kun je geleidelijk opbouwen. Het lijkt er dan ook op dat een liefdesrelatie met iemand aangaan een sprong in het diepe blijft, ook als verbindingsredenen iets toevoegen aan iemands eigenschappen als redenen voor liefde. Verbindingsredenen bestaan namelijk niet onafhankelijk van de relatie. Je moet dus wel afgaan op een inschatting die je daarvan denkt te kunnen maken.

Maar kunnen relatieafhankelijke redenen wel redenen voor liefde zijn? Komt dat er niet op neer dat liefde wordt gerechtvaardigd door liefde? Dit circulariteitsprobleem lijkt een probleem te zijn voor het begrip relatieafhankelijke redenen (Kolodny 2003: 161-73). Zoals gezegd bestaan relatieafhankelijke redenen pas als er een relatie is. In die zin vormen ze geen reden om een relatie te beginnen, maar op zijn hoogst om er mee door te gaan. Iemand kan echter op basis van de relationele eigenschappen van iemand een inschatting maken van de relatieafhankelijke redenen die zullen ontstaan als je een relatie met iemand begint. Die inschatting kan een rechtvaardiging bieden voor het beginnen van die relatie. Het kan moeilijk zijn om een betrouwbare inschatting te geven. Dat geldt ook later nog. Resultaten uit het verleden bieden nu eenmaal geen garantie voor de toekomst. Maar het kan zo zijn dat de ervaringen die iemand in een relatie opdoet in het vervolg tot betrouwbaardere inschattingen leiden.

Dit sluit goed aan bij de ervaring van de meesten van ons en misschien nog wel meer bij de observaties die we doen bij anderen. Vooral in het begin van een relatie biedt deze theoretische oplossing namelijk slechts een wankel basis voor het beginnen van een relatie. Dat is niet zo verassend, want een relatie beginnen is ook een risicovolle onderneming. In de praktijk wordt dit zelden zo ervaren. Mensen ervaren in het begin vaak geen probleem omdat ze verliefd worden. Ze gaan vervolgens een band aan omdat hun hormonen hen daartoe aanzetten. Daardoor komen dit soort vragen vaak niet bij je op. Verliefdheid is eigenlijk een briljante vondst van de natuur die een oplossing biedt voor een probleem dat moeilijk is op te lossen door erover na te denken: het aangaan van een liefdesrelatie met iemand. Relatieafhankelijke redenen kunnen zich heel geleidelijk ontwikkelen. Maar wederzijdse verliefdheid versnelt het proces, omdat het bijna als vanzelf een intieme band schept. Die door hormonen geforceerde band schept vervolgens een basis voor verbintenisredenen. De verbindingstheorie verklaart op deze manier het belang van verliefdheid, zonder te stellen dat verliefdheid strikt noodzakelijk is.

Een consequentie van de verbindingstheorie is dat eenzijdige romantische liefde een illusie is. Verliefdheid hoeft natuurlijk niet wederzijds te zijn; hetzelfde geldt voor lust. Maar een liefdesverbinding vereist per defi-

nitie een liefdesrelatie. Mensen kunnen wel eenzijdig een verbinding voelen. Maar de gedachte van een eenzijdige verbinding is een illusie. En gevoelens van verbinding die niet op een feitelijke relatie zijn gebaseerd zijn losgezongen van de realiteit. Om daadwerkelijk verbindingswaarden te realiseren moet er sprake zijn van wederkerigheid.

De verbindingstheorie lost de liefdesparadox op door te wijzen op eigenschappen als transparante redenen voor liefde en door uit te leggen waarom relatieafhankelijke redenen relatief ongrijpbaar zijn. Dit komt doordat het op waarde schatten van een persoon en een relatie een complexe onderneming is waar zowel overtuigingen bij komen kijken als emoties en waarden. Zelfs voor een reflectief persoon kan het moeilijk zijn daar helder zicht op te krijgen.

Het mysterie wordt in de praktijk vergroot door misverstanden over emoties, redenen en waarden. Met name de veelvoorkomende gedachte dat er geen redenen kunnen zijn voor emoties staat een goed begrip van een liefdesverbinding en de waarde ervan in de weg.

2.4 De verbindingstheorie in perspectief

De verbindingstheorie hangt nauw samen met een aantal andere theorieën over de liefde. Frans Jacobs (2003) stelt bijvoorbeeld dat redenen om van iemand te houden alleen overtuigingskracht hebben als je al van die persoon houdt. Volgens hem vindt iemand de eigenschappen van zijn of haar partner zo mooi omdat ze de eigenschappen zijn van degene waar die persoon van houdt. Een verbintenis geeft overtuigingskracht doordat ze redenen schept. Troy Jollimore (2011: 71-72) verwoordt een verwant idee als hij stelt dat liefde een commitment vereist om de ander als aantrekkelijk te zien dat onze waarneming verandert. Door de ander met buitengewone aandacht te bekijken zien mensen binnen een liefdesrelatie meer dan anderen en weten ze die beter op waarde te schatten (ibid.: 88-94).

De verbindingstheorie verklaart dit op basis van de waarden die je met een liefdesband realiseert. Je kunt iemands eigenschappen op een voor de liefde karakteristiek charitatieve manier interpreteren doordat je samen zo'n waardevolle relatie met elkaar vormgeeft. Verder transformeert het ervaren van een liefdesband met een ander de relatie zo dat eigenschappen een andere lading krijgen. Tegen de achtergrond van het ervaren van verbinding krijgen ze meer betekenis, waardoor partners meer voldoening uit hun relatie kunnen halen.

De relatietheorie van Nikos Kolodny (2003) stelt net als de verbindingstheorie dat de geschiedenis van een relatie ertoe doet. Kolodny (2003: 150-51) ziet liefde als een bepaalde vorm van waarderen volgens welke zowel de

ander als de relatie waardevol is. Daarom stelt iemand die van iemand anders houdt zich kwetsbaar op ten opzichte van de ander en de relatie en beschouwt hij of zij de relatie als niet-instrumentele reden om in het belang van de ander en van de relatie te handelen. Hoe dit zich ontwikkelt door de tijd heen is bepalend voor de waarde van de relatie.

Kolodny's visie wijkt af van de verbindingstheorie omdat hij de eigenschappen die iemand heeft onafhankelijk van de relatie niet als redenen ziet om de relatie te continueren. Een probleem waar Kolodny (2003: 140) op wijst in dit verband is dat iemands eigenschappen kunnen veranderen met de tijd. Deze tegenwerping vormt echter geen sluitend argument. Verderop zullen we zien dat een liefdesverbinding mensen inspireert om de ander positief te waarderen. Dat kan ook opgaan voor nieuwe eigenschappen zoals bijvoorbeeld iemands grijze haren. Verder kan het belang van relatieonafhankelijke redenen afnemen met de tijd omdat die van relatieafhankelijke redenen vaak toenemen.

Het belangrijkste verschil tussen de twee theorieën is wellicht dat Kolodny (2003: 153) stelt dat de romantische liefde meerdere liefdesrelaties uitsluit, terwijl de verbindingstheorie dit als mogelijkheid openlaat. Volgens deze theorie is ware liefde terechte liefde, ofwel liefde op basis van goede redenen. Maar terechte liefde vereist geen uniciteit. Waarom uniciteit geen vereiste is, beargumenteer ik in paragraaf 3 door de samenhang tussen verbindingswaarden en normen te bespreken. Mijn conclusie zal zijn dat polyamorie prima samen kan gaan met ware liefde.

Samenvattend kunnen mensen volgens de verbindingstheorie zowel redenen voor de liefde hebben als redenen van liefde. Iemands eigenschappen kunnen hem of haar een interessante kandidaat maken voor de liefde. Daarbij kunnen ook relationele eigenschappen, zoals of twee mensen eenzelfde gevoel voor humor hebben, een rol spelen. Zowel niet-relationele als relationele eigenschappen kunnen redenen vormen om van iemand te houden of te gaan houden. Het aangaan van een relatie voegt waarde toe doordat de partners verbindingswaarden realiseren zoals (een toename in) vertrouwen, kwetsbaarheid en intimiteit. Mensen kunnen van deze waarden wel een inschatting maken van tevoren, maar het feitelijk realiseren ervan verdiept de relatie. De gerealiseerde waarden vormen dan ook in principe relatieafhankelijke redenen om de relatie te continueren. Zij vormen ook redenen om iets voor iemand te doen uit liefde. Relatieafhankelijke redenen zijn daarom zowel redenen van de liefde – ze komen eruit voort – als redenen voor liefde – ze pleiten voor het continueren van de relatie. Als partners (vaak meer dan) voldoende reden hebben om elkaar lief te hebben, dan is er sprake van ware liefde.

3 Verbindingswaarden en verbintenisnormen

De vraag die resteert is waarom de verbindingstheorie geen uniciteit vereist. Een antwoord hierop vraagt om een beter begrip van verbindingswaarden (paragraaf 3.1). Omdat uniciteit in dit verband betekent dat iemand andere mensen dan zijn of haar partner in bepaalde opzichten buitensluit, is het ook belangrijk om verbindingnormen te bespreken (paragraaf 3.2). Vervolgens bespreek ik polyamorie om uit te leggen dat ook niet monogame normen tot het realiseren van verbindingswaarden kunnen leiden (paragraaf 3.3). Ik concludeer dat liefde geen uniciteit vereist, maar wel verbintenisnormen.

3.1 Verbindingswaarden

Mensen die van elkaar houden zijn per definitie op elkaar betrokken. Zoals gezegd wensen ze dat het goed gaat met de ander. En ze zijn bereid daar het een en ander voor te doen, ze zorgen voor elkaar. Jacobs (2003) voegt hieraan toe dat een van de verlangens die partners hebben is dat je verlangt dat de ander ook wil dat het goed gaat met jou. Volgens de verbindingstheorie leidt vervulling van dergelijke verlangens tot een betere liefdesrelatie, omdat het vervullen ervan leidt tot het realiseren van verbindingswaarden. Jacobs stelt ook dat mensen die van elkaar houden verlangen naar verbinding. Volgens de verbindingstheorie betekent dit dat ze hun relatie zo vorm willen geven dat bepaalde verbindingswaarden gerealiseerd worden (wellicht zonder daar zo expliciet bij stil te staan). Hierbij gaat het niet alleen om de eerder genoemde waarden van vertrouwen, kwetsbaarheid en intimiteit, maar ook om affectie, genegenheid, loyaliteit en tederheid.

Mensen kunnen met een partner natuurlijk allerlei waarden realiseren die op zich onafhankelijk zijn van liefde. Denk aan gezelligheid, seksueel genot, kinderen, financiële zekerheid en status. Deze waarden zijn niet intrinsiek met liefde verbonden. Een relatie is slechts een instrument om ze te realiseren. Ze kunnen namelijk ook gerealiseerd worden door middel van een gelegenhedenverbond. Je kunt samenwonen, financiële risico's delen en zelfs kinderen hebben met iemand waar je niet van houdt, maar bijvoorbeeld goed bevriend mee bent. Verbindingswaarden onderscheiden zich van deze waarden omdat ze inherent verbonden zijn met een relatie van romantische liefde en daar niet los van te realiseren zijn. Het feit dat daar een partner voor nodig is, betekent niet dat het om instrumentele waarden gaat. Verbindingswaarden verdwijnen namelijk als sneeuw voor de zon als iemand zijn of haar partner als instrument beschouwt.

Een wederzijdse liefdesrelatie is alleen succesvol als de mate waarin de partners op elkaar betrokken zijn in balans is. Stel je voor dat iemand zich wegcijfert in een relatie terwijl de ander alleen maar veel eist. Zo'n relatie is uit balans. Dit doet af aan de kwaliteit van de relatie, omdat het de mate waarin verbindingswaarden gerealiseerd worden beperkt. Degene die het meest investeert in de relatie is bijvoorbeeld ook het meest kwetsbaar. Als een relatie teveel uit balans is, dan is het daarmee ook geen ware liefde. Tenminste één van beide partners neemt de redenen die hij of zij heeft namelijk niet voldoende serieus, hij of zij weet ze niet op waarde te schatten.

Mensen die ware liefde als een mysterie zien lopen het gevaar te denken dat liefde alleen maar iets is wat mensen overkomt, iets waar ze weinig tot geen invloed op kunnen uitoefenen. Liefde bevat echter wel degelijk een keuze-element. Liefde vereist een welwillende opstelling die soms vanzelf komt, maar op andere momenten inzet vereist. Dit is goed te illustreren door je voor te stellen dat iemand, ondanks de relatie die hij of zij heeft, verliefd wordt op een ander. In de praktijk levert dat vaak een schimmig keuzeprobleem op. De nieuwe verliefdheid kan overweldigen. Vervolgens moet die echter worden afgewogen ten opzichte van de bestaande verbinding. Dat kan verwarrend zijn omdat mensen de waarde van een bestaande relatie niet altijd even intens ervaren. Daardoor nemen ze makkelijk een verkeerde beslissing.

Ik wil daarmee niet ontkennen dat een verliefdheid een goede aanleiding zou kunnen zijn om iemand te verlaten. Soms hebben mensen een duwtje nodig om een bepaalde beslissing te nemen. Wat ik bedoel is dat mensen, om een goede afweging te kunnen maken, de verbindingswaarden op waarde moeten kunnen schatten en de verliefdheid tot op zekere hoogte moeten kunnen relativiseren. De verbindingstheorie geeft op deze manier inzicht in hoe iemand in moeilijke situaties tot een goede keuze kan komen.

Helder zicht op dergelijke situaties wordt ook belemmerd door de gedachte dat emoties je overkomen en dat je er geen invloed op kunt uitoefenen. Net zoals mensen redenen hebben om bepaalde handelingen te verrichten, kunnen ze redenen hebben om bepaalde emoties te ervaren. Als bijvoorbeeld iemands fiets is gestolen, dan heeft die persoon reden om kwaad te zijn. Een emotionele reactie kan ook buiten proportie zijn. Als iemand een paar minuten te laat komt, dan geeft dat meestal hoogstens reden tot irritatie, niet tot woede. In contrast daarmee is woede terecht als iemand voor de zoveelste keer niet komt opdagen. De gedachte dat emoties gevoelig zijn voor redenen kan als erg rationalistisch overkomen. In de

praktijk kan het echter een grotere gevoeligheid opleveren voor wat er tussen mensen speelt.

Kolodny (2003: 137) is het met mij eens dat emoties tot op zekere hoogte gevoelig zijn voor redenen. Vanwege de emotionele dimensie van liefde, ondersteunt dit inzicht volgens hem dat er redenen voor de liefde kunnen zijn. Emoties spelen een belangrijke rol bij het ervaren van waarden (Deigh 2009, Sias 2014). Vertrouwen kan bijvoorbeeld niet zonder affect. En het schaden van vertrouwen leidt vaak tot hevige emoties en dat is vaak terecht. Dit verband tussen emoties, redenen en waarden is hier op twee manieren van belang. Ten eerste dient die ertoe om het mysterie van de liefde te relativiseren. Helder zicht op de onderlinge samenhang van deze concepten draagt namelijk bij aan een begrip van wat relatieafhankelijke redenen zijn. Ten tweede speelt dit verband een centrale rol in de verbindingstheorie. Op waarden betrokken emoties spelen namelijk een belangrijke rol bij het op waarde schatten van een relatie. En daar moet iemand goed in zijn om te bepalen of een partner een ware liefde is.

3.2 Verbintenisnormen

Normen fungeren als middel om waarden te realiseren.⁶ Dit is te illustreren aan de hand van verkeersregels. Neem bijvoorbeeld de regel dat verkeersdeelnemers rechts van de weg moeten rijden. Deze regel verhoogt de veiligheid en efficiëntie van verkeer. Net als verkeersregels bijdragen aan de realisatie van waarden als veiligheid en efficiëntie, kunnen verbintenisnormen bijdragen aan de waarde van een liefdesrelatie.

Monogamienormen bieden een veelgebruikt kader voor het vormgeven van liefdesverbintenissen. Omdat je een monogame relatie op allerlei manieren kunt vormgeven, is elke karakterisering ervan controversieel. Ik ga er in mijn argumentatie van uit dat monogamie zowel seksuele als emotionele exclusiviteit behelst: een monogaam iemand houdt er niet meer dan één romantische liefdesrelatie op na. Monogamie omvat volgens deze opvatting dus in ieder geval normen van exclusiviteit wat betreft seksualiteit en verbinding. Zij impliceert de uniciteit van de liefdesrelatie.

Een andere norm die een centrale rol speelt in monogamie is dat een stel niet zomaar uit elkaar gaat. De bekende frase is dat geliefden bij elkaar blijven in voor- en tegenspoed, in ziekte en gezondheid en in armoede en rijkdom. Deze normen bevatten een bepaalde opvatting van trouw. Merk op dat trouw per definitie beperkend is omdat het alternatieven uitsluit. Je hebt bijvoorbeeld geen seks met een ander dan je enige liefdespartner. Waarom zou je een dergelijke beperking aangaan?

Een liefdesrelatie met bijbehorende beperkingen aangaan is de moeite

waard omdat dergelijke normen het realiseren van de eerder genoemde verbindingswaarden faciliteren. Verbindingswaarden zijn namelijk gebaat bij stabiliteit en duurzaamheid. En een eenduidige vormgeving van de verbintenis waar beide partijen achter staan en waarin ze heldere verwachtingen hebben ten opzichte van elkaar biedt stabiliteit. Exclusiviteit is belangrijk omdat concurrentie in de liefde een relatie uit evenwicht kan halen. De beperking die trouw met zich meebrengt levert dus wat op. Normen maken het mede mogelijk om verbindingswaarden te realiseren, in ieder geval tot een bepaalde hoogte.

Dat normen nodig zijn om waarden te realiseren laat op zich open welke normen geschikt zijn om een liefdesrelatie vorm te geven. Monogamie is slechts één van de beschikbare opties. En misschien is het mogelijk meer aan verbindingswaarden te creëren door meerdere liefdesrelaties aan te gaan. Mensen kunnen dan hun leven verrijken door meerdere partners te hebben. Bij vriendschap gaan we er al van uit dat de ene vriendschap de andere niet hoeft uit te sluiten. De verbindingstheorie laat de mogelijkheid open dat dit ook voor liefdesrelaties geldt.

Het kan goed zijn dat voor veel mensen monogamie de beste optie is. Maar dit sluit niet uit dat anderen goede redenen hebben om monogamie af te wijzen, tenminste als leidraad voor het vormgeven van hun eigen relaties. Terwijl veel theorieën van de liefde het hebben van meerdere relaties naast elkaar afwijzen, is het volgens de verbindingstheorie een empirische kwestie, een die samenhangt met allerlei psychologische en sociale factoren, welke verbintenisnormen iemand het best kan hanteren.

3.3 Polyamorie

Polyamorie biedt een alternatief voor monogamie (Easton en Hardy 2009). Zoals ik in de inleiding aangaf, bestaat het ideaal van polyamorie uit in alle openheid meerdere liefdesrelaties aangaan om zo meer romantische liefde te realiseren. Polyamorie is geen normenloze bezigheid en is dan ook duidelijk onderscheiden van losbandigheid. Eerder zagen we dat verbindingswaarden zijn gebaat bij stabiliteit en duurzaamheid. Losbandigheid is dan ook niet geschikt om veel verbindingswaarden te realiseren. Maar wellicht kan de liefde gedijen bij andere normen dan die van monogamie.

Polyamorie roept allerlei vragen op over bijvoorbeeld jaloezie en onzekerheid. De normen die bij polyamorie horen bieden daar in elk geval ten dele een antwoord op. Polyamoreuze normen gaan over open en eerlijk zijn, afspraken nakomen en afzien van bezitterig gedrag. Polyamorie biedt een alternatief voor wat bij monogame relaties soms de praktijk is: in het geheim een andere relatie erop nahouden. Omdat gedrag hier indruist

tegen het normensysteem, valt dit met recht monogame hypocrisie te noemen. Een waarde als eerlijkheid zou wel eens beter gerealiseerd kunnen worden door middel van polyamoreuze normen. Veel mensen denken dat waarden als trouw en loyaliteit niet te rijmen zijn met polyamorie. Dat is echter alleen zo als die waarden exclusiviteit zouden vereisen. En er is geen begripsmatige basis om hiervan uit te gaan. Welke normen mensen nodig hebben om verbindingswaarden te realiseren is dan ook een empirische kwestie (zie Easton en Hardy 2009 voor een praktische handleiding).

Er is veel voor te zeggen dat de precieze invulling van trouw en loyaliteit afhangt van de afspraken die mensen met elkaar maken en de verwachtingen die ze vervolgens van elkaar hebben. Als de afspraken die mensen binnen een polyamoreuze relatie maken worden nagekomen en de verwachtingen worden vervuld, dan is er sprake van trouw en loyaliteit. Ik ben het dan ook oneens met Kolodny (2003: 153) die stelt dat een romantische liefdesrelatie als zodanig reden geeft af te zien een tweede romantische liefde te cultiveren. Liefde vereist wel enige mate van exclusiviteit, maar niet per se volledige (Jollimore 2011: 161-67).

Wat resteert is de empirische vraag of polyamoreuze normen ook tot stabiele en duurzame relaties kunnen leiden. Meerdere relaties naast elkaar hebben levert een complexere situatie op in vergelijking met een monogame situatie. Je moet meer afspraken maken zodat ieders onderlinge verwachtingen op elkaar zijn afgestemd. Iedereen moet weten waar hij of zij aan toe is. En ook op emotioneel vlak vereist het inspanning. Jaloezie kan een groot probleem zijn. Dat geldt echter ook binnen een monogame relatie. Iemand die slecht van vertrouwen is kan ook binnen een monogame relatie jaloers worden, zelfs als de ander daar geen aanleiding toe geeft. Jaloezie zegt soms meer over degene die jaloers is, dan over de partner van die persoon.

Tot op zekere hoogte wordt jaloezie verder juist gevoed door monogame normen. Als het een ramp is als de partner intiem is met een ander, dan is er veel sneller aanleiding tot jaloezie. Het is dan ook denkbaar dat het loslaten van exclusiviteit een bevrijdend effect heeft. Binnen polyamoreuze relaties hoef je niet meer alles wat je uit relaties wilt halen bij één persoon te claimen. Ook dit kan tot een meer ontspannen situatie leiden. Sommige mensen zouden zonder monogamie juist minder slachtoffer zijn van hun eigen emoties. Er is dan namelijk minder reden jaloers te zijn omdat je ervoor open staat iemand met anderen te delen. En dat zonder hypocrisie.⁷

In principe kunnen polyamoreuze normen dan ook tot meer liefde leiden en een grotere realisatie van verbindingswaarden. Er is waarschijn-

lijk wel een bovengrens aan de hoeveelheid kwalitatief hoogwaardige romantische verbintenissen die iemand aan kan gaan. En sommigen zullen geen behoefte hebben om meerdere relaties aan te gaan. Dat kan een legitieme keuze zijn ook in een samenleving waarin polyamorie een optie is. Liefde is geen plicht. Mensen kunnen die dan ook tot op zekere hoogte naar eigen inzicht vormgeven. De conclusie die we hier echter kunnen trekken is dat er best wel wat voor het polyamoreuze ideaal te zeggen valt: meerdere relaties kunnen leiden tot meer liefde die zich kan vertalen in het in hoge mate realiseren van meerdere verbindingswaarden.

Een keuze voor monogamie of polyamorie maakt iemand alleen niet in een vacuüm. Dat is ontzettend belangrijk, want het functioneren van normen hangt mede af van hoe breed ze gedragen worden. In een omgeving waarin monogamie de standaard is, wordt er wellicht toch wat gek en afwijzend tegen polyamorie aangekeken. Het kan daardoor bijvoorbeeld onmogelijk blijken om kandidaten te vinden voor polyamoreuze relaties. Verder kan het vanwege sociale druk zo zijn dat mensen monogame hypocrisie verkiezen boven polyamoreuze transparantie. De vraag komt op wat iemand kan met een polyamoreus ideaal als dat niet breed gedeeld wordt in zijn of haar omgeving. Praktisch gezien is dat een puzzel, maar wel een die dagelijks ergens wordt opgelost. Ethisch gezien zou het kunnen dat de status quo grenzen stelt aan de mate waarin of de manier waarop je met polyamorie aan de slag mag gaan. Los van die context, ofwel op zuiver begripsmatige gronden, is er in ieder geval weinig of niets op tegen.

Ware liefde vereist dan ook geen uniciteit. Om verbindingswaarden te kunnen realiseren moeten mensen een duurzame verbinding ontwikkelen en daar zijn verbintenisnormen voor nodig. De verbindingstheorie is echter met meerdere verbintenisnormen te combineren, waaronder monogamie en polyamorie. Het is dan ook mogelijk dat iemand meerdere ware liefdes heeft.

4 Conclusie

Ware liefde is terechte liefde is en is dan ook op redenen gefundeerd. Vanwege de relatie tussen liefde en waarde moet ware liefde wel waardevolle liefde zijn. Omdat de waarde van liefde samenhangt met meerdere verbindingswaarden is ware liefde ook waardenvolle liefde. Liefde kan waar worden gemaakt door te handelen op basis van de redenen die iemand heeft en ontwikkelt om van een ander te houden. Op die manier realiseert die persoon veel van de verbindingswaarden in hoge mate. Om

dat met succes te doen zijn verbintenisnormen nodig. Liefde kan niet zonder grenzen. Maar dat hoeven niet per se de grenzen van de monogamie zijn.

Literatuur

- Anderson, E. (1990) The ethical limitations of the market, *Economics and Philosophy* 6, pp. 179-205.
- Deigh, J. (2009) Concepts of emotions in philosophy and psychology, in: P. Goldie (red.) *Oxford Handbook of Philosophy of Emotion*. Oxford: Oxford University Press, pp. 17-40.
- Easton, D. en Hardy, J.W. (2009) *The Ethical Slut: A Practical Guide to Polyamory, Open Relationships, and Other Adventures*. Berkeley: Celestial Arts.
- Fisher, H. (2004) *Why We Love: The Nature and Chemistry of Romantic Love*. New York: St. Martin's Griffin.
- Frankfurt, H. (2004) *The Reasons of Love*. Princeton: Princeton University Press.
- Jacobs, F. (2003) Liefde, in: M. van Hees en M. Verkerk (red.) *Het goede leven: over oude en nieuwe waarden*. Amsterdam: Boom, pp. 9-27.
- Jollimore, T. (2011) *Love's Vision*. Princeton: Princeton University Press.
- Sias, J. (2014) Ethical intuitionism and the emotions: toward an empirically adequate moral sense theory, *Journal of Value Inquiry* 48, pp. 533-49.
- Scanlon, T.M. (1998) *What We Owe to Each Other*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Smuts, A. (2014) Normative reasons for love, part II, *Philosophy Compass* 9, pp. 518-26.
- Velleman, D. (1999) Love as a moral emotion, *Ethics* 109, pp. 338-74.
- Williams, B. (1981) Persons, character, and morality, in: Williams, B. *Moral Luck*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-19.

Over de auteur

Frank Hindriks is als hoogleraar in de Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoek betreft intentionaliteit, verantwoordelijkheid en vrijheid van zowel individuen als van sociale groepen en organisaties. Hij is vice-president van de International Social Ontology Society en redacteur van *Journal of Social Ontology*.

Noten

1. Een andere connotatie van 'waar' is wellicht 'waarachtig'. Waarachtige liefde is oprechte en authentieke liefde. Deze dimensie laat ik hier buiten beschouwing.
2. Zelfs overweldigende redenen verplichten iemand niet om een relatie met de ander te initiëren. In plaats van een verplichting bieden deze overwegingen voldoende redenen om dat te doen (Jollimore 2011).
3. De verlangentheorie heeft ook moeite uit te leggen waarom mensen redenen zouden

hebben om een relatie voort te zetten (Jollimore 2011: 185). De liefde houdt simpelweg op als de verlangens substantieel verminderen in intensiteit en daar hebben mensen geen controle op. Dit suggereert dat in deze theorie het mysterie van de liefde samen gaat met willekeur, ondanks dat aanhangers ervan wel wat aan gelegen is dit te ontkennen (zie paragraaf 1.3).

4. Velleman (1999) beargumenteert dat liefde mogelijk is zonder dat daar specifieke verlangens bij betrokken zijn. Hij ontkent daarmee zelfs dat specifieke verlangens noodzakelijk zijn (Kolodny ontkent alleen dat ze voldoen).
5. De verbindingstheorie verschilt in dit opzicht van Kolodny (2003: 147) die stelt dat eigenschappen alleen redenen vormen om een relatie te beginnen en niet om die te continueren.
6. Mijn visie op de relatie tussen normen en waarden is in sterke mate beïnvloed door Anderson (1990) en Scanlon (1998).
7. Verliefdheid compliceert de situatie. Fisher (2004) laat zien dat verliefdheid gepaard gaat met een hang naar exclusiviteit. Dat effect kan ook optreden bij iemand die van harte polyamoreuze normen heeft omarmd. Verliefdheid kan daardoor ook voor polyamoreuze relaties een bedreiging vormen.

